

GENEL VE TIBBİ SOSYAL HİZMETLER

Hasan Kara (*)

Değerli hocalarım, hastanemizin değerli mensupları, göstermiş olduğunuz ilgi bize kıvanç verdi. Bu konferans sizlerin teşvik edici ilgilerinizin ürünüdür.

İlgileriniz, tıbbi sosyal hizmetin uygulanıp gelişmesine, tanıyacağınız şansın ifadesidir. Tıbbi sosyal hizmete yapacağınız değerli katkıları şimdiden görüyoruz. Başta Başhekim bey hiçbir isteğimizi bizden esirgemedi Hocamız Yıldırım bey kliniğinde iyi imkânlar tanıdı, yine Hocamız Suat bey çalışma şansı tanıdı destek oldular. Yine Hocamız Mazhar bey bizlere yakın ilgilerini esirgemediler vesile ile şükranlarımızı arz ederiz.

Hepimizin pek iyi bildiği gibi sosyal yardım ve hizmet kavram olarak insanlığın var oluşundan beri vardır ve varolagelmıştır. Toplumların ve insanlığın gelişimi içinde manası ve arz edilişi insanlara aktarılışı değişiklik ve ilerleme göstererek bu günkü modern anlamını kazanmıştır.

Acıma, korku yardım etme, cevap kazanma gibi duygularla başlayan sosyal hizmet insanî duygularla en son yerini almıştır.

Muhtaç kimselere yapılan çeşitli yardımlar, semavî dinlerin etkisi ile mülaseseleşmiş, sadakanın, zekât, vahit soncu gibi çeşitli dinî, meslekî teşekkül dernekler aracı ile fakir ve ihtiyaç içinde olanlara devrin icabına uygun biçimde verilmiştir.

Bu yardımlar ister fertden ferde yapılsın ister müesseseler aracılığı ile olsun, hangi saiklerle yapılırsa yapılsın hepsinde ortak olan yanı muhtaç olana vermektir. Bu bir lûtuftur. Onurları haysiyeti zedeleyici ve devamsız, istikrarsızdır. Yardım yapılan kimseyi ve grupların bağımsızlığını devam ettirmektir.

Bugün sosyal hizmetin değişik anlamları ve verilmiş biçimleri uygulamaları yani sosyal hizmetin her türlü revaçtır. Bilmem ne gazetesini dağıttığı padesüden tutun da sosyal sigortaların mesken kredisine kadar Hacı Bekir ağanın verdiği fitreden emekli dul ve yetim maaşına kadar, anneler derneğinin yılın annesini seçmesinden tu-

(*) Sosyal hizmet mütehassısı.

tun da Kızılay derneğine, eğitim ve çeşitli hizmet vakıflarına kadar, hepsinin yaptığı faaliyetler şüphesiz sosyal hizmet kapsamına girer.

Toplumların gelişmesi, yapılarının değişip karmaşıklaşması, sanayinin ve kültürel gelişmelerin, hızlanması problemleri ve ihtiyaçları çoğaltmış değiştirmiştir. Bilimin ilerlemesi ile sosyal bilimler toplum meselelerine ışık tutmaya başlamış, bunun sonucu sosyal hizmet sosyal refah ve hizmetleri gibi kavramlar yepyeni anlamlar kazanmış, sosyal hizmet bilimin verilerinden yararlanan bir disiplin ve ekip hizmeti haline gelmiştir.

Sosyal hizmetin amacı hedefi fertlere gruplara birşeyler vermek değil, insanların kendi kendilerine yeterli olmaları topluma yük olarak kalmaları için değil, katkıda bulunmaları için gerekli gücü kazanmalarına yardımcı olacak hizmetler vermektir.

Bu hizmet kişinin kendi problemlerini anlayıp çözmesine, bu seviyeye gelmesini temin edecek nitelik ve yeterlilikte olmalı.

Pek çok kimsenin baş vurduğu güzel bir misal var. Deniz kenarında aç yatan adama balık vermek sosyal yardım değil ona balık tutmasını öğretmek, balık tutma yeteneklerini kazanmasına yardımcı olmak. Bu anlamda sosyal hizmetin çok tarifi yapılmıştır. Sosyal refah sosyal hizmet sosyal refah hizmetleri gibi terimler ortaya çıkmıştır. Bu terimler ithal malı olduğu için çoğu zaman bir biri yerine kullanılmaktadır. Şimdi izninizle bu tarifleri ele alalım.

Sosyal hizmet (Social work)

«Kendi kendine yardım ve iş birliği prensibi uyarınca; değişmekte olan toplumun yapısı içinde kişi, aile gurup ve toplulukların ihtiyaçlarının çözümlenmesine ve çevreleriyle karşılıklı uyumlarına yardım etmek ve insan kaynakları ile sosyal ve ekonomik şartların korunmasını geliştirilmesini sağlamak amacı ile; kendine özgü bilimsel teknik ve metodlara insan münasebetlerindeki becerilere dayanan düzenli çalışmalarını kapsayan bir meslektir.»

Sosyal refah (Social welfare)

«Kişilerin ailelerin toplumların daha yüksek seviyede refahlarının teminini gerçekleştirmek amacı ile yapılan geniş bir alanı kapsayan faaliyet ve programlardır. Bu refah seviyesi, sağlık, yiyecek ve beslenme eğitim iş ve başarı şartları ev sosyal güvenlik giyinme boş zamanını değerlendirme ve kişisel özellik gibi çeşitli ihtiyaçların doyurulması derecesine bağlıdır.»

Sosyal refah hizmetleri (Social services)

«Kişi grup ve toplumların bünye ve çevrelerinin şartlarından doğan veya kendi kontrolleri dışında olan yoksulluk ve eşitsizlikleri gidermek, toplumun değişen şartlarından ortaya çıkan sorunları önlemek ve insan kaynaklarını geliştirmek kişi aile ve toplum refahını sağlamak amacıyla düzenlenen hizmet ve programları kapsayan bir alandır. Bu alan meselâ sosyal yardım hizmetleri ıslah hizmetleri sosyal sigortalar aile planlaması mesken meseleleri ve toplum kalkınması gibi hizmet ve programları kapsar.»

Sosyal hizmetin bu gelişmesi mevzuatta yerini almıştır. Klasik hürriyetin insanları mutlu etmediği görülmüş olup sosyal devletin bu anlamda hizmetlerin tebasını gerçek mutluluğa kavuşturacağı inancı doğmuştur. Sağlık Bakanlığı kurulurken insan sağlığı için tıbbi hizmetlerin yanında sosyal hizmetlerin gerektiği inancı ile Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı denilmiştir. Anayasanın başlangıcında ikinci maddesinde sosyal devlet olduğu belirtilmiştir. 35-53 ncu maddeleri Sosyal ve iktisadi görevleri prensip halinde açıklamıştır. Yardım alan için hak, devlet için görev. Buraya kadar ilmî sosyal hizmet sosyal hizmeti tanımını modern anlamını aktarmaya çalıştık.

Tıbbi sosyal hizmete geçmeden önce sosyal hizmet eğitiminin sosyal hizmetin değerini ve metodlarını ayrıntılarına girmeden genel hatları ile aktarmanın yararlı olacağına inanıyorum. Çünkü elimizdeki kitaplar Amerika'da yazılmış bize ders veren hocalar Amerikalı veya Amerika'da yetişmiş. Amerika'daki yaşayan, uygulanan tıbbi sosyal hizmeti aktaracağız, oysa bizim şartlarımız oldukça farklı Türkiye'de uygulaması henüz yapılmamış, hastanemizde ne gibi tıbbi sosyal hizmet yapılabileceğinin belirlenebilmesi hastanın tedavisi için esas sorumluluğu alan doktorun sosyal hizmet elemanından ne gibi hizmet bekleyeceğinin açıklık kazanması için sosyal hizmet çalışmasının ne olup ne olmadığıнын bilinmesi gerekmektedir.

Diğer taraftan doğrudan doğruya tıbbi sosyal hizmet çalışmasını anlatınca, «yok, case work sizin sahanıza girmez yok siz grup, work yapamazsınız» gibi itirazlar geliyor.

Yine bir diğer husus bizde sosyal refah kurumları bununla ilgili tahsisat yetersiz olduğu için sosyal hizmet uzmanı toplum kaynaklarına ulaşamıyor, çalışmaları hastane içinde kalıyor. Bu şartlarda sosyal hizmet uzmanından en iyi şekilde hizmet vermesine teminini tesbit içinde zaruret vardır.

Sosyal hizmet eğitimi 7355 sayılı kanunla 6961 yılında Ankara

Sosyal Hizmetler Akademisi açılmıştır. Lise 4 yıl süreli Sağlık Bakanlığı bünyesinde dir. 1967 yılında Hacettepe Üniversitesi Sosyal çalışma okulu açmıştır.

Halen Akademi mezunlarının sayısı 325 civarındadır.

I-II. sınıflarda Ekonomi, Sosyoloji, Antropoloji, siyasal bilimler, psikoloji ve sosyal psikoloji gibi sosyal hizmet eğitimi alanındaki temel bilgi dersleri görülür, II. sınıftan itibaren III ve IV. ncü sınıflarda sosyal refah müessesesi, sosyal politikası ve programları sosyal hizmetin felsefi ve meslekî esasları sosyal hizmetin unsurları ve alanları sosyal hizmet metodları, (kişisel çalışma, grup çalışması, toplum kalkınması, sosyal refah araştırması ve sosyal refah idaresi gibi) sosyal hizmet kapsamına giren derslerdir.

Sosyal Hizmet Değerleri ve Metodları

Sosyal hizmet mütehasssısı aşağıda arzedeceğimiz sosyal hizmet değerlerine inanmıştır. Çalışmalarını bu inançla yürütür. Sosyal hizmet eğitimi elemanlara bu değerleri kazandırmayı hedef saymıştır.

- 1 — Kişide doğuştan mevcut bütünlük ve haysiyete olan inanç,
- 2 — Ferdin ihtiyaçlarının ne olduğunu ve bunların nasıl karşılanması gerektiğini kendisinin tayin etmeye hakkı olduğu,
- 3 — Herkesin, ancak tabii yetenekleri ile sınırlanan eşit imkânlara sahip olması gereğine duyulan sağlam inanç, (İnanç ırk vs. ayrımı),
- 4 — Fert; kendine, ailesine ve topluma karşı olan sosyal sorumlulukları ile bağlı olduğu inancındadır.

Sosyal Hizmet Metodları:

Kişisel çalışma (case work)

İnsanlar iradesi dışındaki kuvvetler yüzünden her kişi hayatının bir devresinde ezici ya da baskı yaratan durumlara kişisel veya toplumsal yönden tatminkâr uyum yapmaktan aciz kalabilir. Böyle durumda ferdin kendini yaşama problemlerini çözmeye yetersiz hissetmesi muhtemeldir. Belki yardıma ihtiyacını, olduğunu bilir, yardımın şeklini ve kaynağını bilemez. Kişisel çalışma böyle bir durumda olan kimsenin sorunlarını kendi kendine çözmeye yeteneği kazanmasına yardımcı olmaktadır. Önce müracaat eden kişinin problemi araştırılır, teşhisten sonra çözümlene alternatifleri tartışılıp uygun görülenler tesbit edilip kişinin gücü ile toplum kaynakları değerlendirilerek çözüme ulaşır.

Toparlarsak kişisel çalışma insan münasebetleri konusundaki bilgileri ile münasebetlerin yöneitlmesindeki maharet, fertteki yetenekleri ve toplumdaki kaynakları müracaatı ile onun tüm çevresi ya da çevresinin bir parçası arasında daha iyi intibak yaratmak amacıyla harekete getirmek sanatıdır.

Sosyal grup çalışması (Grup work)

Tanım: Grup halindeki kişilerle nizamlı sistematik ve planlı sosyal çalışmadır.

«Sosyal grup çalışması, sosyal müessese ortamlarındaki gruplarda bulunan kişilerin, kendileri ile başkaları arasında münasebet kurmak ve kişi grup ve toplum gelişmesi yolunda kendi ihtiyaçlarına ve kapasitelerine uygun olarak ilerleme fırsatlarından istifade edebilmek için bir uzmandan yarar gördükleri metottur.»

Müessese ortamı ne olursa olsun hastane okul islah evi vs. olabilir yaş grup ve meslekleri ne olursa olsun grup çalışması yapılabilir. 7 ilâ 15 kişilik grup ele alınır grup üyeleri arasında tecanüs, dinamizmin grup şuuru, birlik duygusu yaratmak için grubun tamamını ilgilendiren ortak faaliyetlere yöneltilir. Maç, münazara, gruplar arası yarışmalar gibi. Uzman grubun her üyesinin grupua tatmin edici rolü aldığı, gruptan beklediklerini bulduklarına kanaat getirirse grubun çözümlmesini temin eder.

Grup tecrübesinin fertlere sağladıkları:

1 — Her insan ailesi dışında bir grubun üyesi olmak ister. Burada ilgi, adil davranış güven verici ortam, hürriyet gibi duyguları tatmin edilir. İnsanlara birşeyler vermesini birşeyler almasını, insanlarla amaçlarına uygun ilişkiler kurmasını ve bu hususlarla ilgili becerilerini geliştirir.

2 — Grup tecrübesinin duygusal tatmin ve bozuklukları giderici, önleyici kişiliği geliştirici rolü olduğu kesinlikle tespit edilmiştir.

Toplum kalkınması ve toplum organizasyonu:

Kırsal köy toplulukları ile gecekondü bölgelerinin bulunduğu semtlerin kalkınması için bölge fertlerinin organize olup ihtiyaçlarını teşhis ve çözümü için kendi güçlerini toplum kaynakları ile değerlendirmelerine yardımcı olacak çalışma sürecidir.

Diğer iki metod sosyal araştırma ve sosyal refah idaresidir. İsimlerinden ne oldukları anlaşıldığı için üzerinde durmuyoruz.

Şimdi asıl konumuz olan tıbbi sosyal hizmetleri aktarmaya çalışayım. Tıbbi sosyal hizmet genel sosyal hizmetin spesiyalize olmuş bir metodudur. «Sosyal ve duygusal problemleri olan kişilere sağlana-

rak hastanın hastalığının şiddetini azaltmak ve tıbbi bakımın etkisini çoğaltmak amacını gütmektir.»

İngiltere'de 1880 yılında ağır hastalıklarından ötürü evlerinden uzakta kalan ve duygusal bakımdan ileri ihtimama ihtiyaç gösteren hastalar için hastaneden çıktıktan sonra nekâhat devresi ihtiyaçlarını karşılamak üzere uygulanmıştır. Ziyaretçiler hastaların evlerine giderek ailelerine ve ahpaplarına hastanın evine döndükten sonra bakım için gerekli tavsiye ve öğütleri verirler.

1902 yılında Dr. Charles P. Emerson Baltimore'deki Jhons Hopkins Üniversitesinde verdiği derslerine sosyal duygusal problemleri de katmış ve bunların tıbbi eğitimde büyük rolü oynadıklarını belirtmiştir. Aynı zamanda öğrencilerinin gönüllü olarak hayırseverlik müesseseleri ile çalışmalarını böylece hastaların hastalıklarına sosyal, ekonomik ve hayat şartlarının etkilerinin derecesini öğrenmek istemiştir. Tıbbi sosyal hizmet 1905 yılında dört yerde birden kuruldu. Sosyal yardımcıları Boston'daki Genel Hastanenin, New York'taki Bellevue Hastanesinin, Baltimore'deki Jhons Hopkins Hastanesinin, Berkley Hastanesinin daimi elemanları haline geldiler. Mütehassıs doktorları artık hastaların sosyal şartları, gelirleri, çevreleri, gelenekleri ve kişilikleri üzerinde aile doktorlarının yaptıkları gibi durmaktadır. Bu işi sosyal yardımcıları bırakmaktadır. Boston Genel Hastanesinde çalışan Dr. Richart C. Cabot sosyal yardımcıının hastaneden taburcu edilen kişileri gidip ziyaret ederek onların durumu hakkında haberdar etmeleri gerektiğini öne süren bilim adamıdır.

Tarihçesini aktarmaya çalıştığım tıbbi sosyal hizmetin neler olabileceğini arzedeceğim.

Dünya Sağlık Teşkilâtının tarifine göre sağlık: fizik olarak, ruhen ve sosyal olarak tamamen iyi olmak durumudur. Yine biliriz ki psikolojik, sosyal ve ekonomik durumların insan sağlığına zararı olduğu gibi hastalıkta insanın psikolojik, sosyal durumlarını etkilemektedir. Dünya süratle ilerlemekte ve bu ilerlemenin, gelişmenin, değişimin içinde problemlerin nitelik ve sayıları artmakta, ihtiyaçlar artmakta şahıslar üzerinde stresler artmakta... İnsan sağlığını etkilemektedir. Psikolojik ve sosyal menşeli organik hastalık diye tanımlanan psiko-somatik hastaların ve hastalıkların sayıları artmaktadır. Bu durum tıbbi sosyal hizmete olan ihtiyacı arttırdığı ileri sürülmüştür.

Süratle gelen yenilikler, tıp literatürünü takip, müracaat eden hastaların çokluğu doktor azlığı gibi zaruretler hastadan çok hastalıkla uğraşmaya zorlamaktadır. Doktor hastayı soyutlamakta nev'i

şahsına münhasır hasta olarak görme fırsatı bulamamaktadır.

Müşahhas olarak tıbbi sosyal hizmeti şöyle sıralayabiliriz:

— Taburcu olan hastaların gidecek yerleri yoksa onlara yer temininde yardımcı olmak.

— İşi olmıyan veya işi sıhhatine zararlı olan hastaların sağlıklarına uygun düşen işi bulmalarına yardımcı olmak.

— Hastanın tedavisi, ilâç vesair masraflarını karşılamıya ekonomik durumu yetersiz ise yardım kurumlarının harekete geçirilmesinde yardımcı olmak.

— Hastanın iyileşmesi için hastaya düşen sorumluluğu anlamasına yardımcı olmak. Ankara Hastanesinde staj yaparken geceleri gizlice mutfaktan yemek çalan diyabetli bir hastanın hastalığını tanımasına, perhizin yararlarını anlamasına yardımcı olabildim.

— Hastanın sağlığına tesir eden duygusal, psiko-sosyal ve ekonomik problemleri varsa çözümüne yardımcı olmak. Yine aynı hastanede sağlık durumu evliliğinin devamına mani olan yeni boşanmış kalb hastasının durumunu anlamasına ayrılmasının kendisi için yararlı olduğu hususunu tartışarak ızdırabının hafiflemesine yardımcı olımya çalıştım.

— Hasta hastalığını tanımayıp, sağlığına zararlı olabilecek mübalâğalı duygulara saplanmışsa durumu açıkça anlamasına yardımcı olmak.

— Taburcu olan hastaya karşı ailesini hazırlamak.

— Hastanın hastalığının teşhis ve tedavisi için tedavi eden doktorunca ihtiyaç duyulursa ailesi, özgeçmiş, yakın ve uzak çevresi hakkında etraflı bilgiler toplamak.

— Uzun süre yatan kronik hastaların boş zamanlarını tedavilerini destekleyici nitelikte faaliyetlerle değerlendirmek.

— İhtiyaç duyulursa hastanın rehabilite olmasına yardımcı olmak.

— Gönüllüler organize edip oryante etmek.

— İlkokulun dışında eğitim görmemiş personelin rollerini anlamalarına yardımcı olacak programları tertip etmek.

Özet olarak hastaya verilen tedavi hizmetlerinin etkisini arttırmak için sosyal hizmet metod ve tekniklerini uygulamak şeklinde özetleyebiliriz.